

Umjetna inteligencija: Deset koraka za zaštitu ljudskih prava

Preporuke

COMMISSIONER
FOR HUMAN RIGHTS

COMMISSAIRE AUX
DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Umjetna inteligencija: Deset koraka za zaštitu ljudskih prava

Vijeće Europe
Povjerenica za ljudska prava

Naslovnica: © Shutterstock.com
© Council of Europe, svibanj 2019.

Tiskano u Vijeću Europe

Zahvalnost:

Povjerenica želi iskazati zahvalnost Nani Jansen Reventlow, odvjetnici za ljudska prava i ravnateljici Fonda za digitalne slobode, i Jonathanu McCullyju, neovisnom konzultantu i pravnom savjetniku Fonda za digitalne slobode, na njihovoj velikodušnoj pomoći i stručnosti pri izradi ovih Preporuka.

Sadržaj

UVOD	5
PREPORUKE	7
1 - Procjena učinka na ljudska prava	7
2 - Javne konzultacije	8
3 - Obveza država članica da omoguće primjenu standarda ljudskih prava u privatnom sektoru	9
4. - Informacije i transparentnost	10
5 - Neovisni nadzor	10
6 - Nediskriminacija i jednakost	11
7 - Zaštita podataka i privatnost	12
8 - Sloboda izražavanja, sloboda okupljanja i udruživanja i pravo na rad	13
9 - Pravni lijekovi	13
10 - Promidžba „Ul pismenosti“	15
LISTA ZA PROVJERU	17
PRILOG DEFINICIJE	23

Uvod

Učinci umjetne inteligencije (UI) na ljudska prava jedan su od najvažnijih čimbenika koji će definirati razdoblje u kojemu živimo. Tehnologija koju pokreće umjetna inteligencija ulazi u sve više aspekata života svakog pojedinca, od bijele tehnike kojom se upravlja pametnim telefonima do aplikacija za društvene medije; sve više je koriste i javne vlasti da ocijene nečiju ličnost ili vještine, da dodijele sredstva ili donesu neke druge odluke koje mogu imati stvarne i ozbiljne posljedice po ljudska prava pojedinca. Kako u svom Komentaru navodi Povjerenica za ljudska prava, upravo stoga je žurno potrebno pronaći pravu ravnotežu između tehnološkog razvoja i zaštite ljudskih prava.

Sukladno mandatu Povjerenica za ljudska prava da promovira svijest o ljudskim pravima, njihovo stvarno poštivanje i potpuno uživanje u državama članicama Vijeća Europe, kao i da pruža savjet i informacije o zaštiti ljudskih prava (članci 3 i 8 Rezolucije (99) 50 Vijeća ministara), Povjerenica izdaje ove Preporuke od deset točaka o umjetnoj inteligenciji i ljudskim pravima.

Za sada nema usuglašene definicije "umjetne inteligencije". Međutim, za potrebe ovih Preporuka, termin UI koristit će se kao krovni termin kojim se općenito misli na niz znanosti, teorija i tehnika posvećenih unaprjeđenju sposobnosti strojeva da obavljaju radnje za koje je potrebna inteligencija. Sustav umjetne inteligencije, tj. UI sustav, strojni je sustav koji izrađuje preporuke, predviđanja ili odluke za određeni niz ciljeva. To čini tako što: (a) koristi strojno i/ili ljudsko sudjelovanje da sagleda stvarna i/ili virtualna okruženja; (b) takve percepcije pretvara u modele, bilo ručno ili automatski; i (c) iz tih modela izvodi ishode, bilo preko čovjeka ili automatiziranim putem, u formi preporuka, predviđanja ili odluka.

Lista termina relevantnih za ove Preporuke nalazi se u Rječniku pojmova u Prilogu.

UI podrazumijeva i mogućnosti i rizike; UI bi ljudska prava trebao ojačati, ne potkopati. Ove Preporuke o UI i ljudskim pravima daju usmjerenje za načine da se negativni učinci UI sustava na ljudska prava spriječe ili ublaže, s fokusom na deset ključnih područja djelovanja.

Preporuke se nadograđuju na ono što je Vijeće Europe već uradilo u ovoj oblasti, osobito kroz Europsku etičku povelju o uporabi umjetne

inteligencije u pravosuđu, Smjernice o umjetnoj inteligenciji i zaštiti podataka, Deklaraciju Vijeća ministara o manipulativnim mogućnostima algoritmičkih procesa, te Studiju o dimenziji ljudskih prava u tehnikama automatske obrade podataka i mogućim regulatornim implikacijama, kao i izvješće Specijalnog izvjestitelja Ujedinjenih naroda o promociji i zaštiti slobode mišljenja i izražavanja, gdje se razmatraju implikacije tehnologija umjetne inteligencije na ljudska prava u informacijskom okruženju. To se bazira na postojećem univerzalnom, obvezujućem i pravno primjenjivom okviru koji stvara međunarodni sustav ljudskih prava, uključujući instrumente Vijeća Europe za zaštitu ljudskih prava.

Preporuke su upućene državama članicama, ali načela koja sadrže tiču se svakoga tko ima značajan utjecaj – bilo izravno ili neizravno – na razvoj, uporabu ili učinke nekog UI sustava. UI koji se razvija u privatnom sektoru trebalo bi da podliježe istim standardima kao i onaj koji se razvija u javnom sektoru, onda kad postoji bilo kakva namjera da se surađuje s javnim tijelima ili javnim službama.

Lista za provjeru koja se nalazi u prilogu identificira konkretne točke za djelovanje u svakom ključnom području i daje općenita usmjerenja za operacionaliziranje pojedinačnih preporuka.

Preporuke

1 - Procjena učinka na ljudska prava

Države članice trebale bi uspostaviti zakonski okvir koji određuje proceduru koju javne vlasti provode s ciljem procjene učinka na ljudska prava svakog UI sustava koji te vlasti nabave, razviju i/ili počinju koristiti. Procjena učinka na ljudska prava trebala bi se primjenjivati i koristiti na sličan način kako se to radi u drugim oblicima ocjene posljedica koje provode javne vlasti, kao što su ocjena učinka nekog zakona ili ocjena učinka zaštite podataka.

Države članice trebale bi odrediti vrste UI sustava koji, prema zakonu, podliježu procjeni učinka na ljudska prava, ali takvo određenje mora biti dovoljno sveobuhvatno da uključi sve UI sustave koji potencijalno mogu ometati ljudska prava pojedinca u bilo kojoj fazi životnog ciklusa UI sustava.

Kao dio zakonskog okvira za procjenu učinka na ljudska prava, javne vlasti bi trebale imati obvezu da obavljaju samoprocjenu postojećih i predloženih UI sustava. Samoprocjena bi trebala ocjenjivati potencijalni učinak koji UI sustav može imati na ljudski život, uzimajući u obzir prirodu, kontekst, opseg i svrhu toga sustava. Tamo gdje vlasti još nisu nabavile ili razvile predloženi UI sustav, takva se procjena mora obaviti prije nabave ili razvoja toga sustava.

Procjena učinka na ljudska prava mora uključiti i svrsishodnu izvanjsku reviziju UI sustava, bilo da to obavlja neovisno nadzorno tijelo ili izvanjski istraživač/revizor s relevantnim stručnim znanjima, da se na taj način lakše otkriju, mjere i/ili predvide učinci na ljudska prava kroz vrijeme. Javna tijela bi trebala razmotriti i u obavljanju takvih svrsishodnih izvanjskih revizija uključiti nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava.

Samoprocjena i izvanjska revizija ne bi se trebale ograničiti na ocjenu modela ili algoritama u samom UI sustavu, već bi trebale uključiti i ocjenu kako bi oni koji donose odluke mogli prikupiti ili utjecati na unose elemenata i tumačiti ishode takvog sustava. Trebale bi uključiti i procjenu da li određeni UI sustav ostaje pod svrsishodnom ljudskom kontrolom tijekom cijelog životnog ciklusa UI sustava.

U okolnostima kad samoprocjena ili izvanjska revizija otkriju da određeni UI sustav predstavlja stvarni rizik kršenja ljudskih prava, procjena učinka na ljudska prava treba odrediti i mjere, jamstva i mehanizme predviđene za sprječavanje ili ublažavanje takvog rizika. U okolnostima kad se takav rizik identificira u odnosu na UI sustav koji je već u uporabi kod nekog tijela javne vlasti, njegova bi se uporaba trebala odmah obustaviti dok se gore spomenute mjere, jamstva i mehanizmi zaštite ne usvoje. Ako nije moguće da se identificirani rizici svrsishodno ublaže, onda takav UI sustav ne bi trebalo ni da se stavi u uporabu niti da ga javna vlast na bilo koji drugi način koristi. Ako samoprocjena ili izvanjska revizija otkriju kršenje ljudskih prava, javna vlast mora odmah djelovati i otkloniti to kršenje, te usvojiti mjere kojima će spriječiti ili ublažiti rizik da se takvo kršenje ponovi.

Procjena učinka na ljudska prava, što uključuje i istraživačke nalaze i zaključke procesa izvanjske revizije, mora se učiniti dostupnom javnosti, i to u lako pristupačnom i strojno čitljivom formatu.

Javne vlasti ne bi trebale nabavljati UI sustave od trećih osoba u okolnostima kad treća osoba nije spremna ukinuti ograničenja vezana za informacije (npr. povjerljivost ili trgovačka tajna) tamo gdje takva ograničenja ometaju ili onemogućavaju proces (a) obavljanja procjene učinka na ljudska prava (uključujući i izvanjsko istraživanje ili reviziju) i (b) stavljanja procjene učinka na ljudska prava javnosti na raspolaganje.

Od javnih vlasti bi trebalo zahtijevati da procjene učinka na ljudska prava obavljaju redovito, a ne samo u trenutku kada te javne vlasti kupe ili same razviju neki sustav umjetne inteligencije. Procjena učinka na ljudska prava trebala bi se obavljati najmanje u svakoj novoj fazi životnog ciklusa UI sustava, kao i na podjednako značajnim točkama u radu.

2 - Javne konzultacije

Kad država koristi UI sustave, u tome bi se trebala rukovoditi standardima otvorenih nabava, primijenjenim kroz proces koji se vodi transparentno i u kojemu su sve zainteresirane strane pozvane dati svoj doprinos. Države članice trebale bi razmotriti ažuriranje svojih propisa i politika rada u vezi s pristupom informacijama, otvorenom vladom i javnim nabavama tako da oni odražavaju specifične potrebe umjetne inteligencije.

Države članice bi trebale omogućiti javne konzultacije u različitim fazama aktivnosti vezanih za UI sustave, i to barem u fazama nabave i procjene učinka na ljudska prava. Svrsishodan proces javnih konzultacija podrazumijeva blagovremeno prethodno objavljivanje svih relevantnih informacija o UI sustavu, kojim se omogućava ispravno shvaćanje njegovog rada, funkcija i potencijalnih ili izmjerenih učinaka. Konzultacije bi trebale

svim zainteresiranim stranama, uključujući državne sudionike, predstavnike privatnog sektora, akademsku zajednicu i nevladin sektor, predstavnike medija i predstavnike marginaliziranih ili pogođenih grupa i zajednica, dati svoj doprinos. Procjena učinka na ljudska prava djeluje kao most između civilnog društva i državnih vlasti i može pomoći u vođenju svrsishodnih konzultacija.

3 - Obveza država članica da omoguće primjenu standarda ljudskih prava u privatnom sektoru

Države članice bi trebale djelotvorno primjenjivati Osnovna načela Ujedinjenih naroda za biznis i ljudska prava, kao i Preporuku CM/Rec(2016)3 Vijeća ministara državama članicama o ljudskim pravima i biznisu. To bi trebale raditi bez diskriminacije i uz shvaćanje rizika vezanog za rodna pitanja. Uz to, trebalo bi i da jasno iskažu očekivanje da će svi sudionici u umjetnoj inteligenciji (npr. kreatori UI sustava, vlasnici, proizvođači, rukovoditelji, pružatelji usluga i druge organizacije vezane za UI) koji su u danj državi domicilni ili su pod njezinom jurisdikcijom na isti način primjenjivati načela u svim svojim operacijama.

Da bi ispoštovale svoje pozitivne i proceduralne obveze po Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, države članice bi trebale primjenjivati one mjere koje smatraju nužnima za zaštitu ljudskih prava pojedinaca od kršenja koje bi sudionici umjetne inteligencije mogli obaviti tijekom životnog ciklusa UI sustava. Države članice bi trebale konkretno osigurati da njihovi zakoni stvaraju uvjete koji potiču sve sudionike UI sustava da poštuju ljudska prava i da ne stvaraju barijere za stvarnu odgovornost i za otklanjanje kršenja ljudskih prava vezanih za umjetnu inteligenciju.

Države članice bi trebale primjenjivati dodatne mjere koje bi od sudionika umjetne inteligencije tražile da poštuju ljudska prava, uključujući, tamo gdje je to primjereno, i time što će obavljati sve potrebne provjere iz kuta ljudskih prava. Države članice bi trebale tražiti od svih sudionika vezanih za umjetnu inteligenciju da budu aktivni na sprječavanju i/ili ublažavanju štete koju njihovi sustavi mogu izazvati, a ti sudionici bi trebali djelovati transparentno na identificiranju, sprječavanju moguće štete uzrokovane njihovim sustavima. Države članice bi trebale predvidjeti adekvatne posljedice za slučajeve kad se identificirani rizici negativnog djelovanja na ljudska prava blagovremeno ne otklone i ne riješe.

4. - Informacije i transparentnost

Uporaba UI sustava u bilo kakvom procesu donošenja odluka koji suštinski djeluje na ljudska prava pojedinca mora biti prepoznatljiva. Uporaba UI sustava mora se ne samo predočiti javnosti na jasan i pristupačan način, već i pojedinac mora biti u stanju razumjeti kako se do tih odluka dolazi i kako su te odluke verificirane.

Ako se neki od UI sustava koristi za interakciju s pojedincima u kontekstu javnih usluga, osobito kad se radi o pravosuđu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, korisnici se moraju obavijestiti i moraju se upoznati s mogućnošću da se u slučaju potrebe obrate stručnjaku po zahtjevu i bez odlaganja. Oni koji su od javnih vlasti dobili neku odluku koja je isključivo ili dijelom bazirana na ishodu sustava umjetne inteligencije bi, isto tako, trebali biti obaviješteni i trebalo bi im bez odlaganja dati takve informacije.

Nadzor nad cijelim UI sustavom mora ispunjavati zahtjeve transparentnosti. To može biti u obliku javnog predočavanja informacija o danom sustavu, njegovim procesima, izravnim ili neizravnim učincima na ljudska prava, kao i o mjerama koje se poduzimaju da se negativni učinci sustava po ljudska prava identificiraju i ublaže, ili u obliku neovisne, sveobuhvatne i djelotvorne revizije. U svakom slučaju, informacije koje se ovako daju bi trebale omogućiti suštinsku ocjenu UI sustava. Nijedan UI sustav ne bi trebao biti složen do te mjere da onemogućí čovjekovu reviziju i analizu. Sustavi koji se ne mogu podvrći odgovarajućim standardima transparentnosti i odgovornosti ne trebaju se ni koristiti.

5 - Neovisni nadzor

Države članice bi trebale uspostaviti zakonodavni okvir za neovisan i djelotvoran nadzor nad poštivanjem ljudskih prava u razvijanju, stavljanju u uporabu i uporabi UI sustava, bilo da to rade javne vlasti ili privatne tvrtke. Takav zakonodavni okvir može uključivati mehanizme koji se sastoje od kombinacije administrativnih, sudskih, kvazisudskih i/ili parlamentarnih nadzornih tijela koja međusobno sadržajno surađuju. Države članice bi trebale razmotriti kako da, tamo gdje je to primjereno, osnaže postojeće nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava tako da su one u stanju igrati ulogu u pružanju neovisnog i djelotvornog nadzora nad poštivanjem ljudskih prava u sustavima umjetne inteligencije.

Nadzorna bi tijela trebala biti neovisna od javnih vlasti i privatnih tvrtki koje se bave razvojem, stavljanjem u uporabu i uporabom UI sustava i moraju biti opremljena odgovarajućim interdisciplinarnim stručnim znanjima, kompetencijama i resursima da mogu obavljati svoju nadzornu funkciju.

Tijela za neovisni nadzor bi trebala proaktivno istražiti i pratiti da sustavi umjetne inteligencije poštuju ljudska prava, da primaju i rješavaju pritužbe pojedinaca na koje se odluke odnose, da obavljaju periodične revizije glavnih sposobnosti i tehnološke razvijenosti UI sustava. Trebalo bi da imaju moć da interveniraju u okolnostima kada identificiraju (rizik) povrede ljudskih prava. Trebalo bi i da redovito izvještavaju parlament i objavljuju izvješća o svojim aktivnostima.

Javne vlasti i privatne stranke trebale bi imati obvezu da po zahtjevu dostavljaju sve informacije nužne za djelotvoran nadzor nad UI sustavima i redovito podnositi izvješća nadzornim tijelima. Trebale bi provoditi preporuke nadzornih tijela u vezi s učincima UI sustava na ljudska prava. Procesi nadzora moraju, isto tako, biti transparentni i podlijeagati odgovarajućoj javnoj analizi, a odluke nadzornih tijela moraju podlijeagati žalbi ili neovisnoj reviziji.

6 - Nediskriminacija i jednakost

U svim okolnostima, rizik od diskriminacije mora se sprječavati i ublažavati, osobito u odnosu na skupine koje su pod povećanim rizikom da im prava budu nerazmjerno ugrožena umjetnom inteligencijom. To uključuje žene, djecu, starije, ekonomski ugrožene osobe, pripadnike LGBTI zajednice, osobe s invaliditetom, te „rasne“, etničke i vjerske skupine. Države članice moraju se suzdržati od uporabe UI sustava koji diskriminiraju ili vode do diskriminatornih ishoda te unutar svoje jurisdikcije štiti pojedince od posljedica UI sustava koje koriste treće osobe.

Aktivno sudjelovanje i svrsishodne konzultacije s raznovrsnom zajednicom koja uključuje suštinsku zastupljenost svih skupina, u svim fazama životnog ciklusa umjetne inteligencije predstavlja važnu komponentu sprječavanja i ublažavanja negativnih učinaka na ljudska prava. Uz to je potrebno i posebnu pozornost posvetiti transparentnosti i pristupačnosti informacija o osnovnim podacima koji se koriste za razvijanje UI sustava. Procjena učinka na ljudska prava i drugi oblici provjere stanja ljudskih prava trebaju se ponavljati u redovitim intervalima, a primjerene i pristupačne mogućnosti za traženje odgovornosti i rješenja moraju se učiniti dostupnima.

Države članice trebaju primjenjivati najvišu razinu analize u uporabi sustava umjetne inteligencije u kontekstu provedbe zakona, osobito kad se koriste metode poput prediktivnog ili preventivnog policijskog djelovanja. Takvi sustavi moraju se podvrći neovisnoj reviziji prije nego što se stave u uporabu, i to glede bilo kakvog diskriminacijskog djelovanja koje bi moglo ukazati na to da postoji defakto profiliranje određenih skupina. Ako se takvi učinci uoče, onda se sustav ne može koristiti.

7 - Zaštita podataka i privatnost

Razvoj, osposobljavanje, testiranje i uporaba UI sustava koji se zasnivaju na obradi osobnih podataka moraju u potpunosti osigurati pravo pojedinca na poštivanje privatnog i obiteljskog života po članku 8 Europske konvencije o ljudskim pravima, uključujući „pravo na formiranje informacijskog samoodređenja” u vezi s vlastitim podacima.

Obrada podataka u kontekstu UI sustava trebala bi biti razmjerna u odnosu na legitimni cilj koji se želi ostvariti takvom obradom podataka i u svakoj fazi obrade podataka treba odražavati fer ravnotežu između interesa koji se ostvaruje razvojem i uporabom UI sustava i prava i sloboda koji se time dovode u pitanje.

Države članice bi trebale djelotvorno primjenjivati moderniziranu Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti pojedinaca glede automatske obrade osobnih podataka („Konvencija 108+”), kao i druge međunarodne instrumente o zaštiti podataka i privatnosti koji su za danu državu članicu obvezujući. Obrada osobnih podataka u bilo kojoj fazi životnoga ciklusa UI sustava mora se zasnivati na načelima određenim Konvencijom 108+, a osobito: (a) za obradu osobnih podataka u relevantnim fazama životnog ciklusa UI sustava mora da postoji legitimna osnova određena zakonom; (b) osobni podaci moraju se obrađivati zakonito, pravedno i na transparentan način; (c) osobni podaci moraju se prikupljati za eksplicitne, specificirane i legitimne svrhe i ne smiju se obrađivati na način koji s takvom svrhom nije kompatibilan; (d) osobni podaci moraju biti adekvatni, relevantni i nepretjerani u odnosu na svrhe za koje se obrađuju; (e) osobni podaci moraju biti točni i, tamo gdje je to nužno, ažurirani; (f) osobni podaci bi se trebali čuvati u formi koja omogućava identifikaciju subjekta podataka ne duže nego što je to neophodno za svrhe za koje su se ti podaci obrađivali.

Države članice bi trebale uvesti zakonodavni okvir koji predviđa odgovarajuća jamstva zaštite tamo gdje UI sustavi koriste obradu generičkih podataka; osobnih podataka vezanih za kaznena djela, kaznene postupke i dosuđene kazne, te povezane sigurnosne mjere; biometrijskih podataka; osobnih podataka vezanih za „rasno” ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, članstvo u sindikalnim organizacijama, vjerska ili druga uvjerenja, zdravlje ili seksualni život. Takva jamstva zaštite moraju i osigurati zaštitu od obrade podataka na diskriminacijski ili pristran način.

8 - Sloboda izražavanja, sloboda okupljanja i udruživanja i pravo na rad

U kontekstu odgovornosti da poštuju, štite i ostvaruju ljudska prava i temeljne slobode svakog pojedinca, države članice bi trebale uzeti u obzir cijeli spektar međunarodnih standarda ljudskih prava koja bi mogla biti ugrožena uporabom umjetne inteligencije.

Sloboda izražavanja: države članice bi trebale biti svjesne obveze da se stvara raznovrsno i pluralističko okruženje i negativnih učinaka usmjeravanja i odabira sadržaja vođenih umjetnom inteligencijom na uživanje prava na izražavanje, pristup informacijama i slobodu mišljenja. Države članice potiču se i da razmotre uvođenje odgovarajućih mjera da reguliraju tehnološke monopole, da bi spriječile negativne učinke koncentracije utjecaja ekspertnih znanja i moći umjetne inteligencije na slobodan protok informacija.

Sloboda okupljanja i udruživanja: posebna pozornost mora se posvetiti učinku koji uporabu UI sustava u usmjeravanju sadržaja može imati na slobodu okupljanja i udruživanja, posebice tamo gdje je teško te slobode ostvarivati off line. Države članice bi trebale strogo regulirati uporabu tehnologije prepoznavanja osoba, čak i kroz zakone koji uspostavljaju jasna ograničenja za njezinu uporabu, kao i javnu transparentnost kojom bi se zaštitilo učinkovito uživanje prava na slobodu okupljanja.

Pravo na rad: potencijal umjetne inteligencije da ubrza automatizaciju a time i negativne učinke na dostupnost radnih mjesta je nešto što se mora pažljivo pratiti. Potrebno je obavljati redovitu procjenu, da bi se pratili broj i vrsta radnih mesta izgubljenih zbog razvoja umjetne inteligencije. Moraju se izraditi odgovarajući planovi za prekvalificiranje i preraspodjelu poslova za one djelatnike koji su jasno pogođeni smanjenjem potražnje za radnom snagom. Države članice bi trebale usvojiti i nastavne planove i programe kojima bi se osigurao pristup radnim mjestima koja traže kompetencije vezane za UI sustave.

9 - Pravni lijekovi

UI sustavi moraju uvijek biti pod ljudskom kontrolom, čak i pod okolnostima kad strojno učenje i slične tehnike omogućuju UI sustavima donošenje odluka neovisno o specifičnoj čovjekovoj intervenciji. Države članice moraju ustanoviti jasne granice odgovornosti za kršenja ljudskih prava koja mogu da se pojave u različitim fazama životnog ciklusa UI sustava. Opća i osobna odgovornost za kršenja ljudskih prava do kojih dođe u razvoju, stavljanju u uporabu ili uporabi UI sustava uvijek moraju ležati na fizičkim

ili pravnim osobama, čak i u slučajevima kad mjeru koja krši ljudska prava nije izravno naložio odgovorni humani upravljač ili operater.

Svatko tko tvrdi da je žrtva kršenja ljudskih prava koje proizlazi iz razvoja, stavljanja u uporabu ili uporabe umjetne inteligencije kod javne vlasti ili privatne osobe mora imati osiguran djelotvoran pravni lijek pred državnim tijelom. Uz to, države članice bi pristup djelotvornom pravnom lijeku trebale osigurati za sve one koji sumnjaju da su bili predmetom neke mjere koja se potpuno ili u značajnoj mjeri zasnivala na radu nekog sustava umjetne inteligencije na netransparentan način i bez njihovog znanja.

Djelotvorni lijekovi bi trebali uključivati brzu i adekvatnu naknadu i preinačenje bilo kakve štete nastale razvojem, stavljanjem u uporabu ili uporabom UI sustava, te mogu uključivati mjere po parničnim, administrativnim ili, ako je to primjereno, kaznenim propisima. Nacionalne strukture za zaštitu ljudskih prava mogu biti izvor takvih lijekova, kroz odluke koje samostalno donose na temelju svojih mandata.

Države članice bi pojedincima trebale osigurati pravo da ne budu podvrgnuti odukama koje ih značajno pogađaju, a koje su u potpunosti zasnovane na automatiziranom donošenju odluka bez neke smislene ljudske intervencije. U najmanju ruku, pojedinac bi trebao u stanju imati ljudsku intervenciju u takvom automatiziranom donošenju odluka, kao i da se njegovi stavovi uzmu u obzir prije nego što takva odluka bude provedena.

Države članice moraju osigurati da pojedinac ima pristup informacijama kojima raspolaže branjenik ili treća osoba, a koje su relevantne za potkrjepljenje tvrdnje da su žrtva kršenja ljudskih prava izazvanog UI sustavom, uključujući, gdje je to relevantno, obučavanje i testiranje podataka, informacije o tome kako se UI sustavom koristio, svrsishodne i razumljive informacije o tome kako je UI sustav došao do neke preporuke, odluke ili predviđanja, te detalje o tome kako su ishodi rada UI sustava protumačeni i kako se po njima postupilo.

Kad državne vlasti razmatraju izazove koje pred ljudska prava postavljaju razvoj, stavljanje u uporabu ili uporabu UI sustava, moraju pokazati primjerenu skeptičnost prema „privlačnosti objektivnosti” kakvu predstavljaju UI sustavi, te osigurati da pojedinci koji osporavaju kršenja ljudskih prava ne budu izloženi višim standardima dokazivanja od onih koji su odgovorni za mjere koje se osporavaju.

10 - Promidžba „UI pismenosti“

Poznavanje i razumijevanje umjetne inteligencije trebalo bi se promovirati u vladinim institucijama, neovisnim nadzornim tijelima, nacionalnim strukturama za zaštitu ljudskih prava, pravosuđu i policijskim tijelima, kao i u najširoj javnosti. Države članice bi trebale razmotriti uvođenje jednog konzultativnog tijela na razini vlade koje bi davalo savjete o svim pitanjima vezanim za umjetnu inteligenciju.

Oni koji su izravno ili neizravno uključeni u razvoj ili primjenu UI sustava trebaju imati potrebna znanja i razumijevanje kako oni funkcioniraju i biti upoznati s učincima po ljudska prava. Da takvi sudionici budu obaviješteni o učincima koje njihovi sustavi imaju na ljudska prava, moraju biti svjesni i cijelog spektra standarda ljudskih prava koja bi mogla biti ugrožena njihovim radom.

Države članice bi trebale ulagati u nivo pismenosti javnosti u pogledu umjetne inteligencije, i to putem aktivnog podizanja svijesti, obuke i obrazovanja, uključujući to (osobito) u školu. To se ne bi trebalo ograničiti na obrazovanje o tome kako radi umjetna inteligencija, već bi trebalo uključiti i njezino moguće djelovanje – bilo pozitivno ili negativno – na ljudska prava. Osobito bi trebalo pokušati doći do marginaliziranih skupina, kao i do onih koji su u nepovoljnom položaju kad je u pitanju opća IT pismenost.

Lista za provjeru

Procjena učinka na ljudska prava	<p style="text-align: center;">Da</p> <p>Da, poduzimajte korake za uvođenje zakona i propisa koji traže da se procjena učinka na ljudska prava obavlja u vezi s UI sustavima koje su javne vlasti već nabavile ili bi ih mogle nabaviti, razviti i/ili staviti u uporabu.</p> <p>Da, bez odlaganja obavite procjenu učinka na ljudska prava u vezi s UI sustavima koje su javne vlasti već stavile u uporabu ili koriste u vrijeme kad se usvoji relevantan zakonski okvir o procjeni učinka na ljudska prava. S druge strane, procjena učinka na ljudska prava mora se obaviti prije nego što javna vlast nabavi i/ili razvije neki sustav umjetne inteligencije.</p> <p>Da, u kontinuitetu pratite implikacije UI sustava na ljudska prava tijekom cijelog njegovog životnog vijeka i redovito obavljajte procjene učinaka na ljudska prava, kao i onda kada postoje promjene u kontekstu, prirodi i namjeni sustava.</p>
	<p style="text-align: center;">Ne</p> <p>Ne, kada uvodite zakonski okvir o procjeni učinaka na ljudska prava, nemojte propustiti da se svrsishodno konzultirate i dobijete doprinos od svih relevantnih sudionika, uključujući organizacije civilnoga društva i sve one koji posjeduju relevantna stručna znanja o umjetnoj inteligenciji i ljudskim pravima.</p> <p>Ne, nemojte obavljati procjenu učinaka na ljudska prava na netransparentan način i nemojte koristiti ili omogućavati da se koriste zakoni o povjerljivosti, privatnosti, trgovačkoj tajni, državnoj tajni ili o intelektualnom vlasništvu tako da ometaju obavljanje ili publiciranje procjene učinaka na ljudska prava.</p> <p>Ne, nemojte nabavljati, razvijati, stavljati u uporabu ili koristiti sustave umjetne inteligencije koji imaju potencijal da ometaju ljudska prava u okolnostima kad (a) ti sustavi nisu bili predmet procjene učinaka na ljudska prava ili (b) kad procjena učinaka na ljudska prava pokaže da određeni UI sustav stvara realan rizik kršenja ljudskih prava, a nikakve mjere, jamstva ili mehanizmi za sprječavanje ili ublažavanje tih rizika još nisu usvojeni.</p>

Javne konzultacije	Da
	<p>Da, na uporabu UI sustava primjenjujte standarde otvorene nabave i transparentnih procesa.</p> <p>Da, u javne konzultacije uključite sve sudionike, a među njima i pogođene skupine ili zajednice, barem tijekom nabave i procjene učinaka na ljudska prava.</p>
	Ne
	<p>Ne, nemojte planirati javne konzultacije bez poduzimanja odgovarajućih mjera da one budu svrsishodne, uključujući blagovremeno prethodno objavljivanje svih relevantnih informacija vezanih za dani UI sustav, kao i aktivno praćenje uključivanja svih relevantnih sudionika.</p>

Obveza država članica da omoguće primjenu standarda ljudskih prava u privatnom sektoru	Da
	<p>Da, lobavite reviziju važećih kaznenih i parničnih zakona, kao i svih drugih jednakih režima zakonske odgovornosti, da biste identificirali praznine ili prepreke za pozivanje na odgovornost sudionika u umjetnoj inteligenciji glede kršenja ljudskih prava vezanih za nju.</p> <p>Da, tamo gdje je potrebno primijenite postojeće zakone da obavite dužnost države da zaštiti ljudska prava pojedinaca od kršenja koja obave sudionici u umjetnoj inteligenciji.</p> <p>Da, poduzmite korake da osigurate da svi sudionici u umjetnoj inteligenciji „znaju i pokazuju“ da obavljaju svoju odgovornost da poštuju ljudska prava, uključujući i onu putem transparentne poslovne provjere poštivanja ljudskih prava, koja podrazumijeva identificiranje rizika po ljudska prava vezanih za UI sustave, te poduzimanje djelotvornih radnja na sprječavanju i/ili ublažavanju štete koju predstavljaju takvi sustavi.</p>
	Ne
	<p>Ne, zakone, politike rada i propise koji važe za sektor umjetne inteligencije nemojte da tretirate kao nešto odvojeno ili nevezano za obveze države članice glede ljudskih prava.</p> <p>Ne, nemojte omogućavati provedbu i primjenu standarda ljudskih prava na sektor umjetne inteligencije na diskriminacijski način.</p>

Informacije i transparentnost	Da
	Da , sve potrebne informacije pružajte svim osobama, da shvate kad i kako se koriste UI sustavi, posebice u kontekstu javnih usluga.
	Ne
	Ne , nemojte koristiti UI sustave koji su složeni do točke da se ne mogu podvrći ljudskoj analizi i pregledu glede odgovarajućih standarda transparentnosti i odgovornosti.

Neovisni nadzor	Da
	<p>Da, usvojite zakone s ciljem uspostave okvira za neovisan i djelotvoran nadzor nad poštivanjem ljudskih prava u sustavima umjetne inteligencije, uz uporabu, gdje je to moguće, nacionalnih struktura za zaštitu ljudskih prava.</p> <p>Da, poduzimajte korake da osigurate da sva relevantna nadzorna tijela imaju pristup zadovoljavajućim stručnim znanjima, da dobiju odgovarajuću obuku na temu UI sustava i njihovih implikacija po pitanju ljudskih prava i da imaju odgovarajuća financijska sredstva i druge resurse da mogu djelotvorno obavljati svoje funkcije.</p> <p>Da, osigurajte da funkcije relevantnih nadzornih tijela budu adekvatne za svrhu istraživanja i praćenja rada svih sudionika, bilo javnih ili privatnih, koji bi mogli biti odgovorni za kršenja ljudskih prava izazvana sustavima umjetne inteligencije (uključujući kršenja koja se dešavaju tijekom njihovog razvoja, testiranja i uporabe).</p>
	Ne
	<p>Ne, Inemojte funkcije i ovlasti nadzornih tijela ograničiti do te mjere da nisu u stanju intervenirati svrsishodno u okolnostima kad indentificiraju (rizik od) kršenja ljudskih prava.</p> <p>Ne, nemojte kompromitirati institucionalnu, operativnu, financijsku i personalnu neovisnost nadzornih tijela odgovornih za istaživanje i praćenje poštivanja ljudskih prava u sustavima umjetne inteligencije.</p> <p>Ne, nemojte nadzorna tijela lišavati (ili dopustiti drugima da to čine) informacija koje im trebaju za obavljanje funkcija na djelotvoran način, uključujući i mogućnost da budu lišeni pristupa nizovima podataka (njihovom formiranju i testiranju), unosima i izlazima umjetne inteligencije, modelima i algoritmima, operativnom vođenju i poslovnoj provjeri poštivanja ljudskih prava.</p>

Nediskriminacija i jednakost	Da
	<p>Da, sprječavajte i ublažujte rizik od diskriminacije pri uporabi umjetne inteligencije kad su u pitanju skupine koje su pod većim rizikom da im prava budu pod nerazmjernim učinkom takvih sustava.</p> <p>Da, primjenjujte najvišu razinu analize kad se sustavi umjetne inteligencije koriste u kontekstu primjene zakona, osobito da se izbjegne profiliranje pojedinaca koji pripadaju određenim skupinama.</p>
	Ne
	<p>Ne, nemojte koristiti UI sustave ili dopustiti trećim osobama da koriste UI sustave koji diskriminiraju ili vode prema diskriminatornim ishodima.</p>

Zaštita podataka i privatnost	Da
	<p>Da, obavite reviziju i procjenu postojećih zakona o zaštiti podataka da odredite štite li oni dovoljno pravo na poštivanje privatnog života i pravo na zaštitu podataka u kontekstu UI sustava, te reformirajte zakone gdje to nije slučaj.</p> <p>Da, proaktivno poduzimajte korake da osigurate da privatna i javna tijela koja sudjeluju u razvijanju, stavljanju u uporabu i uporabi UI sustava poštuju prava subjekata tih podataka, te da izvršavaju svoje obveze na temelju važećih zakona o zaštiti podataka.</p>
	Ne
	<p>Ne, nemojte davati široka izuzeća ili u obradi podataka onima koji razvijaju, stavljaju u uporabu ili koriste UI sustave.</p> <p>Ne, nemojte dopustiti razvijanje ili uporabu UI sustava koji se oslanjaju na formiranje ili testiranje nizova podataka koji su prikupljeni ili na drugi način obrađeni uz kršenje prava na poštivanje privatnog života i prava na zaštitu podataka.</p> <p>Ne, nemojte dopustiti razvijanje ili uporabu UI sustava koji obrađuju osobne podatke, bilo kao ulaz ili izlaz, uz kršenje prava na poštivanje privatnog života i prava na zaštitu podataka.</p>

Sloboda izražavanja, sloboda okupljanja i udruživanja, pravo na rad	Da
	<p>Da, uzimajte u obzir cijeli spektar međunarodnih standarda ljudskih prava koja potencijalno mogu biti ugrožena uporabom umjetne inteligencije.</p> <p>Da, obratite pozornost na učinke koje usmjerenje i odabir uvođeni umjetnom inteligencijom mogu imati na uživanje prava na slobodu izražavanja, pristup informacijama, te slobodu mišljenja.</p> <p>Da, strogo regulirajte uporabu tehnologije prepoznavanja osoba da bi se djelotvorno omogućilo ostvarivanje prava na slobodu okupljanja.</p> <p>Da, pratite potencijalno negativne učinke umjetne inteligencije na pravo na rad i planirajte kako da ih ublažite, uključujući i tijekom školovanja.</p>
	Ne
	<p>Ne, nemojte dopustiti ili omogućiti razvijanje, stavljanje u uporabu ili uporabu UI sustava koji krše bilo koje ljudsko pravo zaštićeno po međunarodnim standardima ljudskih prava.</p>

Pravni lijekovi	Da
	<p>Da, obavite procjenu važećih zakona, uključujući parnične, kaznene i administrativne, i uvedite reforme tamo gdje ti zakoni ne pružaju djelotvoran pravni lijek onima koji tvrde da su žrtve kršenja ljudskih prava koja proizlaze iz razvoja, stavljanja u uporabu ili uporabe UI sustava.</p> <p>Da, osigurajte da režimi odgovornosti ustanovljavaju tko je zakonski odgovoran za cijeli spektar kršenja ljudskih prava do kojih može da dođe u svakoj fazi životnoga ciklusa UI sustava.</p> <p>Da, osigurajte da pravosuđe i druge relevantne državne vlasti ne nameću nerazmjern teret na pretpostavljenu/percipiranu točnost ili objektivnost nekog UI sustava, te da osiguraju jednakost stranaka između žrtava i optuženih u predmetima koji se bave kršenjima ljudskih prava koja izazovu UI sustavi.</p>
	Ne
	<p>Ne, nemojte dopustiti razvijanje, stavljanje u uporabu ili uporabu UI sustava koji u potpunosti operiraju bez bilo kakve ljudske kontrole.</p> <p>Ne, nemojte dopustiti da pojedinci budu predmet automatizirane odluke koja ih značajno pogađa u okolnostima u kojima oni nisu dobili mogućnost pribaviti svrsishodnu ljudsku intervenciju i kad se njihovo mišljenje nije uzelo u obzir prije nego što je ta odluka provedena.</p>
Promidžba UI pismenosti	Da
	<p>Da, ustanovite vladino konzultativno tijelo koje će davati savjete o pitanjima vezanim za umjetnu inteligenciju.</p> <p>Da, promičite znanja i razumijevanje umjetne inteligencije i prava za sve, od onih koji sudjeluju u razvoju UI sustava do najšire javnosti.</p>
	Ne
	<p>Ne, ne ograničavajte rad na UI pismenosti na tehnološke aspekte, a da ne uključite i njezine potencijalne učinke na ljudska prava.</p>

Prilog

Definicije

U svrhu ovih Preporuka, sljedeći termini trebali bi se shvatiti ovako:

Algoritam: Konačan niz formalnih pravila ili preporuka, obično u formi matematičke logike, koji omogućava da se od unesenih elemenata dobije rezultat.

Umjetna inteligencija (UI): Krovni termin kojim se označava niz znanosti, teorija i tehnika posvećenih daljnjoj izgradnji sposobnosti strojeva da obavljaju radnje koje traže inteligenciju.

UI sustav: Sustav koji stroj koristi, a koji može davati preporuke, predviđanja i odluke za određeni niz ciljeva. To ostvaruje uporabom strojnog ili ljudskog unosa kako bi: (a) sagledao stvarna i/ili virtualna okruženja; (b) rezultate takovog sagledavanja ručno ili automatski izveo u modele; i (c) koristio tumačenje modela za formuliranje opcija za ishode.

Životni ciklus UI sustava: Niz faza koje se tiču UI sustava, a koje uključuju: (a) planiranje i dizajniranje, prikupljanje i obradu podataka, te izgradnju modela; (b) verifikaciju i validaciju; (c) stavljanje u uporabu; (d) rad i praćenje; i (e) okončanje životnoga vijeka.

Automatizirano donošenje odluka: Proces donošenja odluka automatiziranim sredstvima. To obično uključuje uporabu automatiziranog zaključivanja, kako bi se pomoglo u procesima odlučivanja koje bi inače obavljao čovjek ili da bi se ono potpuno zamijenilo. To ne mora značiti da se uvijek koristi umjetna inteligencija, ali općenito podrazumijeva prikupljanje i obradu podataka.

Strojno učenje: Područje umjetne inteligencije koje čini niz tehnika i algoritama koje se mogu koristiti da se stroj „obuči“ kako u nizovima podataka automatski prepoznati sheme. Prepoznajući sheme u podacima, takvi strojevi mogu izvoditi modele koji objašnjavaju podatke i/ili predviđaju buduće podatke. Ukratko, to je stroj koji može učiti i da nije eksplicitno programiran da obavlja taj zadatak.

Model: Prikaz cijeloga izvanjskog okruženja UI sustava ili jednog njegovog dijela na temelju kojeg se može djelovati, a koji opisuje strukturu i/ili dinamiku tog okruženja. Model predstavlja srž svakog UI sustava. Model se može zasnivati na podacima i/ili stručnim znanjima koja izrađuje čovjek i/ili automatizirani alat kao što je algoritam za strojno učenje.

Osobni podaci: Informacije vezane za identificirane fizičke osobe ili osobe koje se mogu identificirati, izravno ili neizravno, referiranjem na jedan ili više elemenata specifičnih za tu osobu. Osjetljivi osobni podaci tiču se osobnih podataka o „rasnom“ ili etničkom podrijetlu, političkom mišljenju, vjerskom ili filozofskom uvjerenju, članstvu u sindikalnoj organizaciji, kao i generičkih podataka, biometrijskih podataka, podataka o zdravlju ili seksualnom životu ili seksualnoj orijentaciji.

Obrada osobnih podataka: Svaka operacija ili niz operacija koje se obave ili ne obave uz uporabu automatiziranih procesa i koje se primjenjuju na osobne podatke ili nizove podataka, kao što su: prikupljanje, bilježenje, organiziranje, strukturiranje, pohrana, prilagodba ili modifikacija, vađenje, konzultiranje, uporaba, priopćavanje prenošenjem, dijeljenje ili bilo koji drugi oblik stavljanja na raspolaganje, povezivanje ili međupovezivanje, ograničavanje, brisanje ili uništavanje.

Povjerenik za ljudska prava je nepravosudno, neovisno i nepristrasno tijelo koje je 1999. godine utemeljilo Vijeće Europe. Misija mu je promidžba svijesti o ljudskim pravima, te njihovo poštivanje u državama članicama. Aktivnosti su usmjerene na tri blisko povezane osovine:

- posjete zemljama i dijalog s državnim vlastima i civilnim društvom,
- tematski i savjetodavni rad na sustavnoj provedbi ljudskih prava,
- aktivnosti na izgradnji svijesti.

Aktualna povjerenica, Dunja Mijatović, dužnost je preuzela u travnju 2018. godine. Njeni su prethodnici Nils Muižnieks (2006. – 2012.), Thomas Hammarberg (2006. – 2012.) i Álvaro Gil-Robles (1999. – 2006.).

www.commissioner.coe.int

HRV

www.coe.int

Vijeće Europe vodeća je organizacija za zaštitu ljudskih prava na europskom kontinentu. Broji 47 država članica, uključujući i svih 28 članica Europske unije. Sve države članice Vijeća Europe potpisnice su Europske konvencije o ljudskim pravima, koja za cilj ima zaštitu ljudskih prava, demokracije i vladavine zakona. Europski sud za ljudska prava vrši nadzor nad primjenom Konvencije u državama članicama.

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

